

# BOQONNAA SADDEET

## OF-DANDA'UU

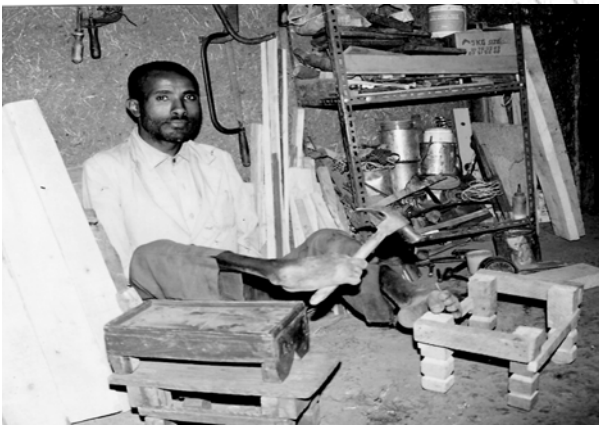
### Kaayyoolee Boqonnichaa

#### Boqonnaa kana barattee yeroo xumurtu:

- Mataa kee hirkattummaa kamirraa iyyuu gadhiifachuun mataa ofiif kabaja kennuun faayidaa inni qabu ni hubatta.
- Miidhaa daldala kontorobaandii ni hubatta.
- Barbaachisummaa ofitti amanuu ni hubatta.

### 8.1 Hirkattummaa Irraa Bilisa Ta'uu

#### 8.1.1. Hirkattummaa Irraa Bilisa Ta'uuf Ofiif Kabaja Kennuu



*Fakkii 8.1 Qaama miidhamummaan ofdanda'uu nama hin dhorku*

- **Mataa ofiif kabaja kennuun miira olaantummaa irraa maaliin adda ta'a?**

Obbo Sintaayyoo Tashaalee jedhama. Qaamni isaa midhamaadha. Harki

isaa lamaanuu waa tokko hojjechuu kan hin dandeenyeedha. Miilli isaa lamaanis dhaabbatanii deemuu hin danda'an. Kanaafuu, bakkaa bakkatti kan deemu lafa irra foqoqquudhaani. Warri isaa kadhatee nyaachuu irraan kan hafe carraa kan biraa hin qabu jedhanii akka baratuuf mana barumsaatti hin ergine. Dhalatee waggaa shan irraa jalqabee akka kadhatuuf gara karaatti baasan.

Umriin isaa dabalaa yommuu deemu, “Ani hojjedhee nyaachuuf maaltu natti hir'ata?” kan jedhu amantii cimaan keessoo isaatti guddachaa dhufe. Biyya namoonni qaama guutuu tahanillee of madeessanii kadhaaf gara karaatti bahanitti, Sintaayyoon garuu mataa isaa kabachiisee kadhattummaa fi hirkattummaa ciiga'e/balfe. Ganda keessatti guddate keessaa bah-ee gara magaalaa carraa fooyyee qabu naaf argamsiisa jedhetti godaane.

Jalqaba nama raadiyoo fi saa'atii suphu cinaa taa'ee hubannoodhaan hordofuun muuxannoo isaa gabbifate. Ittifufee yeroo jalqabaa namicha garg-aaruun isa waliin jiraachuu jalqabe. Ittifufuunis ofii isaaf hojjetee maallaqa

argachuu jalqabe. Haata'u malee, mana gaarii waan hin qabneef, meeshaalee ittiin hojjetu hattoonni jalaa saaman. Inni garuu abdi osoo hin kutatiin saanqaa bituudhaan mismaara lafaa funaanee meeshaa namoonni qaama midhamoo ta'an bakkaa bakatti ittiin deeman hojjechuu jalqabe.

Yeroo ammaa Finfinnee keessatti hojiidhaaf bakka mijaawaa tahe osoo hin qabaatin yaalii mataa isaatiin hirkattummaa irraa bilisa tahee maatii godhatee, ijoollee afur horate. Itti-dabalaanis mucaa firaa tokko ofitti fudhachuun yeroo ammaa maatii torba bulchaa jira.

### Gilgaala 1

**Akka dubbisichaatti gaaffileearmaan gadii deebisaa.**

1. Sintaayyoon hirkattummaa irraa bilisa akka ta'uuf wanti isa kakaase maali?
2. Naannoo keessanitti qaama miidh-ammoo ta'anii garuu of danda'uudhaaf namoota yaalii godhan barbaaduun hirkattummaarraa bilisa ta'uun miira inni uumurratti mari'adhaa.
3. Isin hoo hojii keessaniif kabaja kennituu? Gochaaleen keessan ak-kamiin ifa?

Ofiif kabaja kennuu jechuun haala kamiyyuu keessatti yoo ta'e of xiqqeessanii ilaaluu dhiisuu fi iddoo sirrii kan ofii tahe beekuudha. Eenyummaa ofii beekaniis isumas fudhatanii baru-msaa fi namoota biroo waliin jiraachuun mataa ofii fooyyeessuun humna keenya guutummaa guututti fayyada-

muu fi kana caalaa gahaa ta'uuf yaalii gochuun ofiif kabaja kennuudha. Namoonni ofii isaaniitiif kabaja kennan yaada isaanii bilisaan ibsu. Yeroo baay'ee kan ofii beekan barsiisuuf qophaa'oodha.

Haala kanaan bu'uurri dinagdee fi walqunnamtii hawaasummaan kan of danda'anii fi kan ofitti amananiidha. Ofii isaaniif kabaja kan kennan hirkattummaa fi kadhattummaa cimsanii mormu. Sababni isaas eenyummaa isaanii isa isaan kabajan gad jalaa buusa. Dubbisni armaan olitti waa'ee Sintaayyoo dubbisne haala kana akka fakkeenyaatti ibsa.

### Gilgaala 2

**Gaaffilee armaan gadii deebisaa.**

1. Amala namoota kabaja ofiif kennanii ibsaa.
2. Namni ofiif kabaja kennu dogoggora hojjetee jennaan dogoggorri isaa yoo itti himame maal kan godhu isinitti fakkaata?
3. Namoonni kabaja ofiif qaban kadhaa fi gargaarsa maaliif jibbu?

#### 8.1.2 Hirkattummaa Irraa bilisa Ta'uun Of Danda'uu

- **Hirkattummaa irraa bilisa ta'uu jechuun maal jechuudha?**
- **Of danda'uu jechuu maal jechuudha?**

#### Baddiluu

Ganda Amsaale Gannat jedhamtu keessa mucaan Baddiluu jedhamu jiraataa ture. Sababa maatiin isaa ijoollummaadhaan irraa du'aniif, dureessi

tokko gara mana isaatti isa fudhate. Sanaan booda Baddiluuf hambaa namoota birootu kennamaaf. Akkasumas bakki ciisicha isaas alawaada keessa handaqaan afameefii jiraachuu jalqabe. Baddiluuttis yaadni hirkattummaa dhagahamaa waan tureef, kan isaaf kenname nyaatee yoo rukutames boohee cal jedha ture.

Namoonni ollaa jiraatan dhiibbaa Baddiluu irra gahaa jiru arganii, “Maaliif manaa baatee hin baddu?” jedhanii gorsaa turan. “Mana kana keessaa osoon badee daa’ima karaa irraa tahee hafuun danda’a. Barumsi koos immoo nidhaabbata. Kanaaf, rakkoon keessa jiru obsaan danda’ee barataa cimaa ta’uun barbaada. Yoon baradhe hirkattummaa keessaa bahee ofin danda’a jedheen yaada ture.” Akkuma jedhes, barumsa isaa cimee barate. Yunivarsiitii seenees qabxii ol aanaadhaan eebbifamee ogeessa fayyaa tahe. Hojii argtee bakka fagoo deeme.

Sanaan booda boqonnaadhaaf gara ganda Amsale Gannatitti yennaa deemu, bakki ciisichaa qulqullina qabuu fi gaarii tahe qophaa’uufii jalaqabe. Nyaannis haala inni barbaadeen hojjetamaaf. Ofitti waan amanuuf, gorsa warra isa guddisanii kabaja isaanii osoo hin hir’isiin sirrii akka tahe sodaa malee ibsuu jalqabe. Miira walqixxummaatiin isaan waliin taa’ee mariisisa ture.

### Gilgaala 3

#### Akkadubbisichaatti gaaffilee armaan gadii deebisaa.

1. Mariisaa tokkoo fi barreessaa tokko filadhaa. Ittifufuun Baddiluun akkamitti akka of danda’ee fi miira hirkattummaa irraa akkamitti akka bilisa ta’e irratti mari’adhaa.
2. Baddiluun akka namoonni tokko tokko ollaatii gorsanitti osoo manaat badeera tahee balaa isa mudachuu danda’u fakkeenyaan deeggaratii irratti mari’adhaa.

Of danda’uu fi hirkattummaa irraa gadhiifachuun kan walirraa gargar bahuu hin dandeenyeedha. Namni kamiyyuu humna qabuu fi carraa argatutti fayyadamee hojjechuun mataa isaa danda’uuf kan isa dhibu hin jiru.

Asirratti kan nuti hubachuu qabnu humna keenyaa fi carraa gaarii beekuudha. Namni tokko har’uma ka’ee dorgommii fiigicha Maaraatoonii mo’achuu nan danda’a yookiin hojii mahaandisummaa hojjechuu nan danda’a jedhee yoo murteesse, kun akkuma hurrii hammaarrachuu isatti ta’a. Sababni isaas, fiigicha Maaraatoonii dorgomanii addunyaarratti mo’achuufis ta’e hojii mahaandisummaa hojjechuuf duraan dursanii waantonni barbaachisoo ta’an jiru.

Fakkeenyaaf, dorgommii fiigichaa mo’achuuf qaama jabeeffachuu, fayyummaa mirkaneeffachuu, leenjii fudhachuu fi shaakallii gochuun barbaachisaadha. Maandisii ta’uuf duraan dursanii ogummaa kanaan barumsa

barbaachisaa ta'e barachuu fi ragaa barumsaa qabaachuun barbaachisadha.

Karaa biroommoo namni yaalii yoo godhe, carraa argate yoo itti fayyadame fi rakkoowan isa mudatan tooftaa fi obsaan yoo keessa darbe waan yaade sana irra osoo hin gahiin hin hafu.

Baddiluun hirkattummaa keessaa bahee mataa isaa danda'uuf tattaaffii taasise keessatti carraa dureessa nama isa guddisu argachuu isaatti sirriitti itti fayyadameera. Rakkoowan hedduu keessa obsaan darbeera. Kanaaf, hirkattummaa keessaa bahee of danda'e.

Hirkattummaa keessaa namni bahe ilaalcha walabaa qaba. Kanaaf, kan caalu hojjechuu fi jireenya fooyyee qabu jiraachuuf kaka'umsa godhata. Kan ija laafu waan hin taaneef fi murtii namoota biroo jala waan hin-jirreef yaada haaraa burqisiisuuf gah-umsa kan qabu lammii gaarii taha.

#### Gilgaala 4

##### Gaaffilee armaan gadii deebisaa.

1. Of danda'uuf waantoota barbaachisoo ta'an tarreessuun ibsaa.
2. Of danda'uu fi hirkattummaa irraa gadii iifachuun kan walirraa adda bahuu hin dandeenyeedha. yoo jedhamu maal jechuudha?
3. Humnaa fi dandeettii beekuu jechuun maal jechuudha? Fakkeenyaan deeggaruudhaan ibsaa.

#### 8.1.3 Gummaacha Hirkattummaa Keessaa

Bahuun Guddina Diinagdee,

Hawaasummaa fi Ijaarsa Lammii Gaariif

Qabu

- **Hirkattummaa keessaa bahuun dinagdee biyyaa fi guddina hawaasummaaf maal gargaara?**
- **Biyyi Jarman Kufaatii Hamaa Kufte Keessaa Akkamiin Bahuu Dandeesse?**

Jerman biyyoota Waraana Addunyaa Lammaaffaa keessatti hirmaatan keessaa tokkodha. Yeroo waraana kanaa Jarman kufaatii hamaa ta'e kuftee turte. Haleellaa humna Naaziiratti taasifamee fi jecha isaanii kan ture "Yoo ani du'e margi hin biqiliin" jedhu walitti ida'amee bu'uura misooma biyyattii, gamoon warshaa fi manaa baay'inaan barbadeessanii ture. Sababa kanaan xumura waraanaatti ummanni baay'een haala jireenyaa gargaarsaa fi kajeellaa irra bu'ee ture.

Haata'u malee, yeroo kana ilaalcha hirkattummaa keessaa kan bahanii fi mataa isaanii danda'uuf murannoo kan qaban muldhachuu jalqaban. Guddina gama hundaa biyya isaanii ariifachiisuuf miira cimaadhaan socho'uu jalqaban.

Kanaaf waraanichi raawwatee waggaa kudhan keessaatti Jarman yaalii lammilee isheetiin kufaatii waliigalaa keessaa bahuun dinagdee fi hawaasummaa cimaa gaggeessuu fi Awur-



ooppaa keessatti biyya dinagdee olaanaa qabdu ta'uuf geesseetti. Haalli ajaa'ibsiisaa Jarmanootaa jedh-amee ibsamu kun, daandiiwwan inni ittiin argamuu danda'e keessaa tokkoo fi hangafni ilaalcha hirkattummaa keessaa kan bahanii fi mataa isaniif ulfina kan kennan lammiilee ciccimoo waan qabduufiidha.

### Gilgala 5

#### Akka Dubbisichaatti Gaaffilee Armaan Gadii Deebisaa.

1. Lammiileen Jarman biyya isaanii kufaatiin dinagdee fi hawaasummaa keessaa baasuu kan danda'an akk-amiini? Hirkattummaa keessaa bahuun lammiileef ofii isaniifis ta'e biyya isaaniif faayyidaa inni qabu ibsuudhaan irratti mari'adhaa.
2. Nuti lammiwwan Itoophiyaa biyyi keenya sadarkaa addunyaatti bakka olaanaa qabaachuu kan ishee dan-deesissu maal gochuun nurraa eegama? Mariisissaa tokkoo fi barr-eessaa tokko filadhaatii gadifageen-yaan irratti mari'adhaa. Qabxiilee ka'an yaadannoo keessan irratti barreessaa.

Guddinnii fi badhaadhinni biyya tokkoo idaa'ama waliigalaa bu'aa yaa-daa fi hojimaataati. Kanaafuu, ilaalcha hirkattummaa keessaa baha-nii ofitti kan amanani lammiilee cimoo fi kaka'umsa qaban biyyi qabdu dinagdee fi jireenya hawaasummaatiin sadarkaa olaanaarra gahuu dandeessi. Lammiileen kunniin hirkattummaa keessaa bahuun of danda'uuf ejjennoo isaan qaban mataa isaanii hirkattu-

mmaa dinagdee fi hawaasummaa irraa bilisa isaan godha. Bu'aan idaa'amaas biyyattiif guddina dinagdee fi hawaasummaa fida.

Biyyi tokko qabeenya uumamaa baay'ee waan qabdu qofaaf misoomuu hin dandeessu. Misoomaaf wanti bu'uura ta'uu, lammiileen yaada hirkattummaa irraa bahan jiraachuu isaanii. Hirkattummaa irraa bahanii mataa isaanii dandahuuf namoonni yaalan, haala rakkisaa keessattilee mo'atanii dhimmoota dinagdee fi hawaasummaatiin sadarkaa isaanii guddisu danda'u. Raajiin lammiileen Jarman hojjetan, kan dhugaa kana mul'iseedha.

Karaa biraammoo sadarkaa biyyaatti hirkattummaa keessaa bahuun birmadummaa kabachiisuuf bu'uura guddaadha. Biyyii gargaarsaa fi iiqii biyyoota biroo irraatti hirkattee jiraattu birmadummaan ishee balaa irratti kan kufedha. Sababni isaas, liqiidhaa fi gargaarsicha dhaabuudhaan yaada isaanii irratti fe'uu waan danda'aniif yeroo hunda birmadummaa isaanii gaaffii keessa galchuu ni danda'u.

Walumaagalatti, hawaasa yaada hirkattummaa irraa gadhiifate, lammiilee mataa isaanii danda'anii fi ofitti amanani, hirkattummaa kan balaaleffatan horachuun ni danda'ama. Deebii kanaan lammiileen hawaasummaa biyya isaanii guddisuuf shoorra guddaa bahu.

### 8.1.4 Kontirobaandii fi Miira Hirkattummaa

- **Daldalli kontiroobaandii dinagdee fi jireenya hawaasummaa biyyaa irratti miidhaa inni fidu maali?**



*Fakkii 8.2 Daldalli kontiroobaandii farra guddina biyyaa ti.*

#### **Fallaqee, Daldalaa Seeraan Alaa**

Fallaqeen daldala seeraan alaa (kontiroobaandii) irratti bobba'ee yeroo hunda yaaddoo fi dhiphinaan jiraata. Meeshaalee dhoksee gara biyya keessaatti galchuuf hojjetoota gumurukii irraa hojjetaniif matta'aa kenna. Haata'u malee, guyyaa tokko meeshaalee dhoksee dabarsuuf akeekkannoon inni godhe hundi fashalee harkaa fi harkarratti yoo qabame, maallaqa guddaa fi adabbii hidhaa akka ittifidu waan beekuuf ni yaaddaha. Haati manaa isaa Aadde Ala-mnashii fi ijoolleen isaa dhiphina keessa jiraatu. Guyyaa tokko Aadde Alamnashii fi ijoolleen ishee waliin mari'atanii Fallaqee mariif waaman. Maricharratti

keessumaa immoo ijoolleen isaa barnoota isaanii kan lammummaa fi amala gaarii xinxaluudhaan kontirobaandiiin bu'aa yaada hirkattummaa ta'uu isaa ibsaniif. Ijoolleen Fallaqeen daldala kontiroobaandii irratti bobba'uun biyyaa fi ummata miidhaa akka jiru hadhee-fataniif isatti himan. Marii isaanii keessatti daldala kontiroobaandii, nama daldalu, mootummaa fi ummata kana miidhu malee eenyuunuu fayyadamaa akka hin goone irratti waliigalan. Dhumarratti Obbo Fallaqaanis yakka kana akka dhiisu waadaa gale.

#### **Gilgaala 6**

**Akkaataa dubbisichaan gaaffilee armaan gadii deebisaa.**

1. Barreessaa tokkoo fi mariisaa tokko filladhaatii, "Daldala kontiroobaandii irraa eenyuu fayyadamaa hin ta'u," yaada jedhu irratti mari'adhaatii gudunfaa irra gahaa.
2. Nama naannoo keessan keessatti hojii kontiroobaandii ittisuu irratti bobba'ee jiru kutaa keessaniitti afeeraatii yaada waliigalaa kontiroobaandii irratti mari'adhaa.

Daldalli kontiroobaandii sadarkaa idil-addunyaatti nagaa, fayyaa fi jireenya hawaasummaa ummataa jeequurra jira. Keessumaa immoo biyyoota gudanatti qoricha sammuu hadoochuu fi meeshaalee waraanaa guguddaa biyyoota keessa daddarbarsuu irratti xiyyeeffachuun biyyoota irratti yaaddoo olaanaa geessisaa jira.

Biyya keenyattis daldalli kontirobaandii yeroodhaa gara yerootti babal'achaa jira. Namoonni hojii kanarratti boba'anii jiraan meeshaa waraanaa ammayyaa fi meeshaalee sabqunnamtiitti fayyadamuun, humna isaanii cimsachuun socha'aa jiru. Kanarra darbees ummata waa'ee kontirobaandii hubannoo gahaa hin qabne dogogorsuun, qarshii xiqqoon gowwomsanii bal'inaan socho'uurra jiru.

Sochiin kontirobaandii naannoowwaan baha biyya keenyaatti sadarkaa olaanatti gaggeeffama. Baay'inaan meeshaalee elektirooniksii, uffata haaraa adda addaa, dibata, meeshaalee miidhaginaa garaagaraa fi kan kana fakkaatan daandii kanaan kan galaniidha. Kontirobaandii alaa keessattis beeladonna kumaatamatti lakkaa'aman, jimaa, buna, midhaan, gogaa fi alatti akka bahan taasifama.

Naannoon kan biroo dalddalli kontirobaandii keessatti gaggeeffamu kaabaa fi lixa kibbaa keessatti. Hammi isaa yoo xiqqaateyyuu, daldalli seeraa alaa kuni kutaalee kan biroo biyya keenyaa keessatti ni gaggeeffama.

Yeroo ammaa guddina biyya keenyaaf gufuu kan ta'an kontirobaandii fi waliin dhahiinsa daldaalaa haala cimina qabuun dhorkuu fi gibiraa fi ashuura sirritti walitti qabuun akka danda'amuuf, hojii baay'een raawwatamaa jira. Hojiiwwan kanneen kee-ssaa

Ministeerri Galii, Abbaa Taayitaa Galii Keessaa Federaalaa fi Abbaa Taayitaa Gumurukii Itoophiyaa walitti akka gurmaa'an tae, Waajirrii Abbaa Taayitaa Galiwwanii fi Gumurukii Itoophiyaa labsiidhaan hundeeffameera.

Waajjira kana keessatti kontirobaandii dhorkuu kan dandeessisu, "Tarsiimoo Farra Kontirobaandii fi Waliin Dhahiinsa Daldala Gumurukii Biyyoolessaa" wixineeffameera. Galmi guddaan tarsiimoo kanaa kontirobaandii fi daldalli waliin dhahiinsaa sadarkaa dinagdee keenyaaf gufuu ta'uu hin dandeenyetti gadi buusuu fi daldala seeraan alaa hambisuun dinagdichi burqisiisuu kan danda'u ashuura gumurukii fi gibira walitti qabuun misooma biyya keenyaa deeggaruudha.

## Gilgaala 7

**Gaaffilee armaan gadiirratti mari'adhaa.**  
**Mariisissaa tokkoo fi barreessaa tokko filadhaa.**  
**Ittifufuun,**

1. Daldalli kontirobaandii jireenya dinagdee fi hawaasummaa biyya tokkorratti miidhaa inni dhaqqabsiisu ibsaa.
2. Kontirobaandii hambisuuf tokkoon tokkoon keessan irraa maaltu akka eegamu tarreessuun irratti mari'adhaatii waliigalteerra gahaa.

## 8.2 Ofitti Amanamummaa

### 8.2.1 Barbaachisummaa Miira Ofitti Amanamummaa Gabbifachuu

- **Ofitti amanuun maal fayyada?**
- **Miira ofitti amanuu guddisuuf maaltu ta'uu qaba?**

#### Ija Laafuu

Qaxalee jabaadhu jechuun faayida iasaa waan hin beekneef, yeroo da'a'ima guddisani dogoggora baay'ee saaxilanii qaanessu. Kanarra kan ka'e dubbachuu fi hojjechuuf hamilee cimaa hin godhatan. Kuni immoo sodaa yoon dubbadhe immoo dogoggoree fi osoon hojjedhuu yoon yaraa dalage maalaan jedhu kan jedhu irraa kan dhufeedha. Ijoolleen haala kanaan guddatan hamileen isaanii waan hin cimneef kan beekaniin hojjetanii of osoo hin danda'iin hafu. Waan ija laafaniifis waan tokko cimaniin hin yaalani.

Ijaan nama ilaalu illee ni saalfatu. Kana malees ijoollee ija laafanii callisan akka nama naamusa gaarii qabuutti waan fudhatamuuf, ijoolleenis yaada kana akka waan gaarii ta'eetti fudhatu. Haata'u malee, ilaal-chi kuni ofitti amanuu irratti dhiibbaa waan geessisuuf ija laafuu dhi-isaniin ija jabinaan of danda'anii jira-achuun barbaachisaadha.

## Gilgaala 8

**Akkaataa dubbisa armaan oliitti gaaffilee armaan gadii deebisaa.**

1. Amaloota ija laafuu ibsan tarreessaa.
2. Nama ija laafu /qaanahu ta'uun miidhaa namarra geessisu tarreessuun irratti mari'adhaatii waliigalteerra gahaa.

Nama ofitti amanu ta'uuf karaan murtaahaan filatamaa tahee fi gara fiixaan bahiinsatti kan geessu hin jiru. Akka aadaa hawaasa keessa jiraannuutti ilaalcha, sadarkaa barumsaa, yeroo fi kan kana fakkaataniin murtaa'a. Dabalataanis ofitti amanuun yeroo hunda guddachaa kan deemu malee yeroo murtaahaa keessatti murteeffamee kan hafu hojii yeroo tokkoo miti. Wantoonni haaraan yeroo nuuf mudatan sodaan wallaalmmaa keenyaa miira ofitti amanummaa keenyaa qoruun isaa kan hafu miti. Yoon dadhabeehoo, yoo badehoo, fudhatama yoon dhabehoo kan jedhuu mirri faallaa ciminaa nu jeequu danda'u.

Haata'u malee, jireenya keenya keessatti haallawwan haaraa numudatan mo'achaa ofitti amanuu keenya guddifachuuf qabxiileen armaan gaditti dhiyaatan baay'isee faayidaqabeeyyiidha.

#### ***Dandeettii ofii beekuu fi gabbisuu:***

Namni tokko abbaa beekumsa hundaa ta'uun isaaf hin danda'amu. Garuu namni tokkoon tokkoon isaa dandeettii kan ofii isaa tahe qaba.



Kanaafuu, namni eenyuyyuu dand-eettii qabu adda baasee beekuu, hir'ina beekumsaa qabu hubachuun barac-huu, kitaabolee adda addaa dubbisuu, akkasumas namoota kan biroo waliin mari'achuun beekumsa ofii guddisuuf ni fayyada. Yeroo ammaa haallan addunyaa irra jiran saffisaan jijjiramaa jiru. Kanaaf, yeroo hundu-maa haallan haaraa ta'an hordofuu fi mataa keenya haallan kanneen waliin adeemsisuuf gahumsa qabaachuun barbaachisaadha.

Namoota kana biroo irraa barachuuf dursa yaada namoota biroo kabajuu danda'uun bu'uura gaariidha. Yaada namoota birooof kabaja kenninee yoo dhaggeeffannu walitti dhiyeenya yaada keenya waliin qabuu fi garaagarum-maa hubanna. Kanaan booda gar-aggarummaa keenya ifaan hubachisuu fi ejjennoo keenya agarsiisuu ni dandeenya.

***Dhugaa kutannoon fudhachuu:*** Kana jechuun ciminaa fi laafina keenya adda baasnee beekuu jech-uudha. Kana waliin kan walqabatu namoonni kan biroos ilaalcha nuuf qabanii fi waa'ee keenya yaada kennan miira bilisaan fudhachuu ni dand-eenya. Yaadota argannu keessaas kan nuffayyadu fudhachuun mataa keenya ittiin guddisuuf ittifayyadamuu fi kan nu hin fayyadne immoo dhiisuun barbaachisaadha. Ciminaa fi laafina keenya adda baasnee yoo beekne

namoonni kana biroon yaada dogoggoraa nuuf kennaniin hin dogoggorru; rakkoon yoo nu mudatu jeeqamu-udhaan murtoii dogoggoraa hin kenninu.

***Karoora qopheessuu fi hojii madaaluu:*** Kun ofitti amanuuf wantoota bu'uura tahan keessaa tokkodha. Fakkeenyaaf barattuun takka bara kana keessatti barattoota kutaa tokkoo keessaa tokkoffaan baha jettee karoraffachuu dandeessi. Karoora kana yaadde yookiin waraqa irrartti barreesitee yoo dhiifte kun hawwiidha malee karoora hin jedhamu. Kanaaf, karoora ishee kana kan fiixaan baasisuufii danda'u tarreessitee barreesuu qabdi. Fakkeenyaaf sagantaa guyyaa qayyabannaa baasuu, mana barumsaa irraa hafuu dhiisuu, barsiistonni yeroo barsiisan sirriitti hordofuu, mana kitaabaa seenuun kitaabolee dubbisuu fi kan kana fakkaatan kan jedhu, fiixaan bahiinsa karoora isheef waantoota meeshaa ta'an wixineessuu qabdi. Hojiiwwanis, guyyaan, torbeen, ji'aan, waggaan, tilm-aamtee tooftaa raawwii baasuun ishee barbaachisa. Bu'uura tooftaa baasteen raawwachuu fi hojii yeroo yerootti hojjetamee fi firii isaa madaaluun barbaachisaadha. Barattuun tun yeroo akkas gootu miirri ofitti amanuu ishee guddachaa deema.

## Gilaggala 9

## Gaaffilee armaan gadii deebisaa.

1. Karooraan gaggeeffamuun akkamiin ofitti amanuuf gargaara?
2. Dhugaa kutannoon fudhachuu jec-huun maal jechuudha?

**Hojii Garee**

*Mariisissaa tokkoo fi barreessaa tokko filadhaa. Amaloota ofitti amanummaa fi miira olaantummaa muldhisan tarreessaatii irratti mari'adhaa. Yaada ijoo ta'an dabtara yaadannoo keessan irratti barreessaa.*

### 8.2.2 Faayidaa Ofitti Amanamummaan Ofiif, Maatii Ofii fi Guddina Biyyaaf Qabu

- **Ofitti amanamummaan ofiif, maatii ofii fi guddina biyyaatiif maal faayada?**

**Milkaa'ina Aadde Zamzam**

Aadde Zamzam hooggantuu dhaabbata oomisha meeshaalee ijaarsaati. Dhaabbatichi bu'aa kalaqaa baay'ee waan gumaacheef badhaafameera. Sababa kanaaf gaazeexaan tokko waa'ee dandeettii hooggansaa qabu fi waa'ee jireenya dhuunfaa isaanii irratti namoota adda addaa waliin mari'ateera.

Isaan kanneen keessaa maatii isanii keessaa abbaa manaa isaanii fi namoota wajjiniin hojjetan keessaa yaada isaan kennan muraasni haala armaan gadiitti dhiyaateera:

**Abbaa manaa Aadde Zamzam:**

”Zamzam ofii keenyaa fi ijoollee keenya walumaagalatti maatii keenya ilaalchisee waliin murteessuuf yaada dhiyeessiti. Irratti mari'annee kan nufayyadu yoo ta'e hojiirraa oolchina, yoo ta'uu baatee garuu ni dhiifna. Yaadni koo kan isheerra foyyee qaba taanaan fudhattee hojiirra oolchiti. Mormii yoo qabaate ifatti dubbatti. Haala kanaan walii gallee waan jiraannuuf ijoollee keenya seeraan guddisuu dandeenyeerra. Jireenyi keenyas yeroodhaa gara yeerootti gara guddina gaariitti cehaa jira,” jechuun dubbataniiru.

**Namoota wajjin hojjetan:** “Zamzam walirraa barachuutti amantii; beekumsa qabdu ifatti nuuf qooddi. Wantoota haarawaa fi hojimaata haaraa uumuuf ciminaan yaalti. Wanta hin beekne yeroo ishee mudatu kitaaba dubbisti, namoota kan biroo gaafatti. Nu waliinis mari'achuu jaallatti. Yoo dogoggorres ifatti nu sirreessiti. Ish-eenis yoo dogoggora ishee itti himne ni sirreessiti. Kanaafuu yeroo hundumaa hamileen keenya hojiif akka kaka'u gooteetti. Bu'aan hojii mana hojii keenyaa olaanaadha. Yeroo dhiyootti oomisha keenya gara biyya alaatti erguuf qorannoo gabaa gaggeessaa jirra,” jechuun ibsaniiru.

## Gilgaala 10

### Akkaataa dubbisichaan gaaffilee armaan gadii deebisaa.

1. Yaadawwan kennaman keessaa amala ofitti amanuu Aadde Zamzam kanneen ibsan isaan kami?
2. Aadde Zamzam ofitti kan amanaan ta'uun isaanii, ofii saaniif, maatii isanii fi biyya isaaniiif bu'aa inni argamsiise ibsaa.

Namni ofitti amanu yaada hirkattummaa irraa kan fagaateedha. Yeroo hundaa kan fooyyee qabu tahee argamuuf yaalii waan godhuuf guddina dinagdee fi jireenya hawaasummaan milkaa'a.

Yaada namoota biroo waan kabajuuf rakkoolee mariidhaan hiikuuf qophaa'ummaan ni jira. Yaada faayidaa qabeessa ta'e kan biroo irraa fudhatee faayidaarra oolcha. Beekumsa mataa isaa kan biroo qooduuf gara boodatti hin jedhu.

Kanarra darbees namoonni dhuunfaa bu'uura maatiiti. Maatiin immoo bu'uura hawaasaa biyya tokkooti. Kanaafuu, biyya misoomsuun lammii gaarii horachuu waliin walqabata. Bu'uura

kanaan jireenya Aadde Zamzam keessatti akkuma ta'e namoonni dhuunfaa amala ofitti amanamummaa hamma guddifachaa deeman, ijaarsa maatiif bu'uura gaarii ta'u. Maatii gaariin immoo dabaree isaa guddina biyyaaf lammii waliigalanii hojjetanii fi hojii uuman akka horataman dandeessisa. Biyyi lammii isheetiin misoomtee fi birmadummaan ishee kan kabajame taati. Kanaafuu, tokkoon tokkoon namoota keessatti kan guddatu amala ofitti amanamummaa jireenya maatii fi adeemsa ijaarsa biyyaa keessatti shora olaanaa qaba.

## Gilgaala 11

### Gaaffilee armaan gadii deebisaa.

1. Yaada "Namoonni dhuunfaa guddinaa fi beekumsa biyya tokkoof sababa olaanaadha" jedhu ofitti amanumummaa gabbisuu waliin hubachuun mari'adhaatii waliigalteerra gahaa.
2. Qabxiilee ofitti amanumummaan milkaa'ina waliin walitti fidan tarreessuun ibsaa.

## Cuunfaa Boqonnichaa

Hirkattumm iaarraa namoonni gadhiifatan jireenya hawaasummaa fi dinagdee keessatti mataa isanii kan danda'an ta'u. Yaadrimeen of danda'uu immoo sadarkaa nama dhuunfaa fi biyyaatti guddina jiru agarsiisa. Kanarra darbees ibsitoonni hawaasummaa fi dinagdeetiin of danda'uu walii isaaniin waldeeggaru. Fedhiwwan bu'uuraa guuttatanii jiraachuu danda'uun eenyummaa ofiitti boonuuf karaa bana. Of danda'uun birmadummaa biyya tokkoo kabjajamuuf gahee qaba. Tooftaaleen of danda'uuf gargaaraan muuxannoo fi barumsa akkasumas gorsa ogeessotaas dabalata.

Biyya keenya mataa ishee of dandeessisuuf ittigaagatamummaan lammiiilee irraa eegamu baay'een jiru. Fakkenyaaf seeraa fi dambii biyyattii

eeguu fi daldala kontirobaandii fi gochaa seeraan alaa kan biroo keessatti hirmaachuu dhiisuu, yakki yeroo raawaatamu qaama ilaallattuuf beeksisuu fi hojii yakkaa irratti hirmaachuu dhiisuun isaan gurguddoodha. Kanarra darbees aadaa hojii gabbifachuun kan oomishuu fi hojii uumu ta'uun birmaddummaa biyyaa eeguun ittigaafatamummaa waliinii lammiiilee hundaati.

Gama kan biraatiin yeroo hundaa namoonni sirraahuuf of qopheessuu qabu. Barumsi kan argamu mana barumsaa irraa qofaa miti. Hiriyyaa irraa, maatii irraa, naannoo irraa, manguddoota irraa beekumsi adda addaa faayidaa qabeessa ta'e ni argama. Hawaasni yaada hirkattummaa irraa gadhiifate qofti guddinni biyyaa ittifuufinsa akka qabaatu gochuu danda'a.

© MOE,  
Not to be



## JECHOOTA FURTUU

**Birmaduu:** Bilisummaan isaa kan kabajame

**Keellaa:** Meeshaaleen karaa seeraan alaa gara biyya keessaatti akka hin gallee fi hin daddarbine to'annoon bakkatti ta'u.

**Ija laafuu:** Dhimma beekan tokko, gammachuu, gadda, mormii fi kan kana fakkaatan fuulduratti ibsuuf yookiin dubbachuuf sodaachuu.

© MOE, FDR Ethiopia  
Not to be republished

## Gaaffilee Keessa Deebii

### I. Himoota armaan gadii dubbisuun kan sirrii ta'e "Dhugaa" dogoggoraa kan ta'e immoo "Soba" jechuun deebisaa.

1. Miiirri oftiti amanuu al takkaa ijaaramnaan bara baraan jiraataadha?
2. Ciminaa fi dadhabina keenya adda baasnee yoo beekne yaada dogoggoraa namoonni nurratti dhiyeessaniin hin gowwoomfamnu.
3. Yaada ifaa fi kallattiin ibsuun amala ofitti amanamummaa keessaa tokko.
4. Mataa isaatiif kabaja kan kennu miira olaantummaatiin kan guutameedha.
5. Daldalli kontirobaandii namoota addunyaa irra jiran hundaaf diina waliiniiti.

### II. Kanneen roga "A" jalatti eeraman kan roga "B" jalatti eeramaniin walitti firoomsaa.

**A**

1. Dogoggorasaa irraa nama baratu
2. Of kabajuu
3. Of danda'uu
4. Qaannoftuu

**B**

- A. Ofitti amanuu dhabuu kan ibsu
- B. Gamna / Abshaala
- C. Yaada ofii ibsuu sodaachuu
- D. Ofitti amanuu
- E. Walabummaa ofiin of gaggeessu kenna

### III. Gaaffilee armaan gadii dubbisuun deebii sirrii filadhaa.

1. ofittiamanamummaa dagagasuuf
  - A. Dandeettii kee beekuu fi guddisuun barbaachisaadha.
  - B. Dhugaa kutannoodhaan fudhachuun barbaachisaadha.
  - C. Karoora qopheessuu fi hojii madaaluun barbaachisaadha.
  - D. Hundumtuu deebiidha.
2. Namoonni mataa isaanii danda'uuf yaalii godhan
  - A. Mataa isaanii qofa fayyadu.
  - B. Maatii isaanii qofa fayyadu.
  - C. Lammiilee mataa isaanii, biyya isaanii, maatii isaanii fayyadaniidha
  - D. Bu'aa hin buusan.

3. Ofitti amanuun
  - A. Yeroo hundaa beekumsaan kan guddatuudha.
  - B. Qabeenya baay'ee walitti qabachuun kan guddatuudha.
  - C. Namoota kan biroo tuffachuudha.
  - D. Mataa ofii danda'uuf shoora guddaa qaba.
4. Namoonni ilaalcha maxxantummaa qaban
  - A. Ba'aa biyyaati.
  - B. Ba'aa maatiiti.
  - C. Kan leeyya'aniidha.
  - D. Hundi deebiidha.
5. Daldalli koontirobaandii (seeraan alaa)
  - A. Kontiroobandii kan daldalan kan fayyaduudha.
  - B. Jireenya hawaasummaa fi dinagdee kan jeequudha.
  - C. Malaamaltummaan akka babal'atuuf sababa ta'a.
  - D. A fi Cn deebiidha.

#### **IV. Gaaffilee armaan gadiif deebii gabaaba kennaa.**

1. Yaanni "Mataa ofii kan hin dandeenye bilisummaa hin qabu," jedhu sadarkaa n dhuunfaa fi biyyaatti hiika inni qabu ibsaa.
2. Kabaja ofii kennuu jechuun maal jechuudha?
3. Daldala kontirobaandiitiin meeshaalee biyyaa keessaa bahan shan tarreessaa.

#### **V. Bakka duwwaa armaan gadii jecha yookin gaalee sirrii dhaan guutaa.**

1. Kontirobaandiin yookiin daldalli seeraan alaa osoo gaggeeffamuu arganii namoota saaxilaniif durgoon \_\_\_\_\_ kennamaaf.
2. \_\_\_\_\_ keessaa namni bahe bilisummaa yaadaa qaba.
3. \_\_\_\_\_ jechuun haala kamiyyuu keessatti mataa ofii xiqqeessanii ilaaluu dhiisuu fi bakka ofii sirriitti beekuudha.